

Přichystalová, Renáta; Kalová, Kateřina; Boberová, Kateřina

Jižní předhradí

In: Přichystalová, Renáta; Kalová, Kateřina; Boberová, Kateřina; Nováček, Jan. *Břeclav - Pohansko. IX., Pohřební areály z Jižního předhradí (archeologicko-antropologická studie)*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 46-53

ISBN 978-80-210-9353-9 (váz.); ISBN 978-80-210-9354-6 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143748>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4. JIŽNÍ PŘEDHRADÍ

Poloha nazývaná *Jižní předhradí*, ve starších pracích označovaná také jako *Jihozápadní předhradí*, se (dnes) nachází za lichtenštejnským empírovým loveckým zámečkem, směrem na jih až jihozápad od samotného hradiska Pohansko (obr. 11a, b).

Předhradí má tvar nepravidelného oválu o rozměrech zhruba 700 × 350 m, orientované je ve směru SZZ–JVV. Nadmořská výška se pohybuje v intervalu 154, 2 až 157, 5 m, v průměru tedy asi o půl metru níže, než je plocha hradiska. Osu předhradí od konce 70. let 20. století tvoří odvodňovací kanál řeky Dyje (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, 230). Plochu původního raně středověkého osídlení vymezuje na východě sníženina, která je zřejmě pozůstatkem starého slepého ramene Dyje, a hliněný val. Na severu jej od centrálního hradiska pravděpodobně odděloval tok či rameno řeky. Ze západu jej chránila zvýšená poloha písčného hrúdu a na jihu nízký val (s předsunutým příkopem?), jehož průběh je částečně zachycen na leteckém snímkování z roku 2003 (Dresler – Macháček 2009, 55, obr. 2; Staeck 2011).

4.1 Charakteristika geologicko-pedologické situace Jižního předhradí

Sídlní aglomerace Břeclav – Pohansko a celé jeho širší okolí náleží z orografického hlediska k Dolnomoravskému úvalu, geologicky tvoří součást Vídeňské pánve. Lokalita samotná se nachází na vyvýšenině vystupující z roviny údolní nivy řeky Dyje a v současnosti ji obklopují lužní lesy. Geologický vývoj oblasti je nesmírně složitý (viz Macháček et al. 2007, 288–290; Dresler 2016, 27–30). Pro pochopení životní a budovatelské strategie velkomoravských obyvatelů hradiska a přilehlých oblastí je důležitá znalost geologické aktivity v průběhu čtvrtohor, hlavně v průběhu nejmladšího svrchního pleistocénu až holocénu (od cca 22400 BP po dnešek). Na území dnešního Pohanska se ukládaly fluvialní písky, štěrkopísky, místy také váté písky a později také povodňové okaly, které vyplňovaly údolní nivu Dyje. Na fluvialních i eolických sedimentech

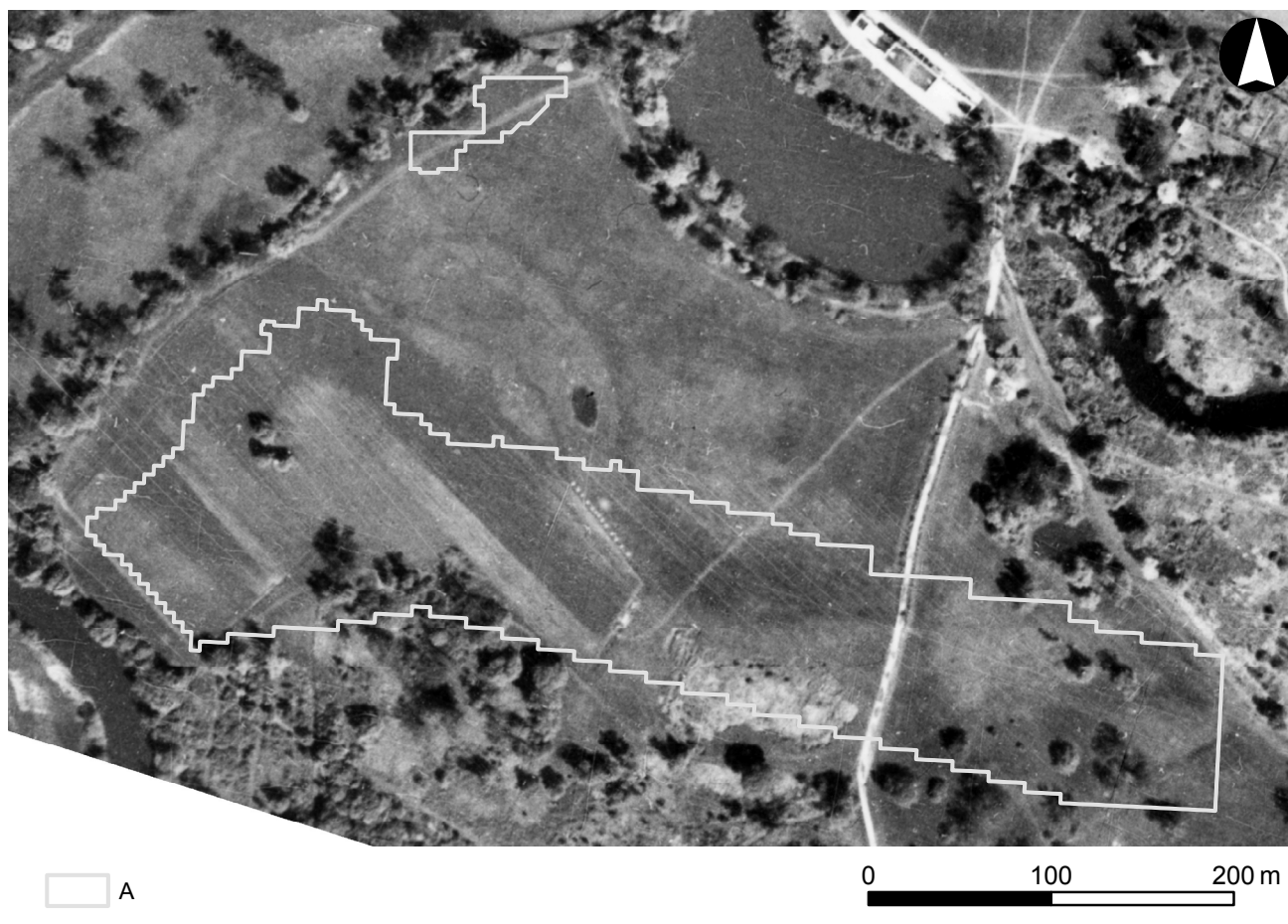
vznikl v sušším období mladší subfosilní horizont (tzv. pochovaný humus – A horizont), na kterém je položena velkomoravská kulturní vrstva a do kterého se zahrubují objekty a hroby. Na základě geologických vrtů z Pohanska bylo zjištěno rozkolísané rozložení jednotlivých vrstev a také jejich mocnost nebo hloubkový dosah, což dovoluje předpokládat místy rozbrázděný povrch podložních sedimentů, který způsobila erozní činnost vody v soutokové oblasti řek Dyje, Moravy a Kyjovky (Macháček et al. 2007, 289).

Prostor *Jižního předhradí* je podle geologické mapy¹ vyplněn povodňovými hlínami a štěrkopískovými sedimenty. Podle pedologické mapy² na tomto území převažují půdní typy fluvizem glejová a fluvizem modální.³ Avšak podle záznamů učiněných v průběhu archeologického výzkumu v druhé polovině 70. let 20. století se i na *Jižním předhradí* vyskytovala místa, na nichž podloží tvořil jemný písek. V prostoru sektoru N (N18/28–2/8) byly hroby zahloubené do jemného písku. Na místě písčného hrúdu je dnes odlehčovací přepadová hať. Písčité podloží se objevilo také při výzkumu v 90. letech 20. století v sektoru C (Dresler 2008, 47). Ostatní území, jak můžeme usuzovat podle fotografií z výzkumu, je vyplněno povodňovými hlínami a štěrkopískovým sedimentem. Dokonce ve východní polovině plochy – za cestou směřující k loveckému zámečku – zkoumané v letech 1978 a 1979 – byly objekty zahloubené do uloženin s převahou štěrkopísku (obr. 11a).

1 Internetová geologická mapa: http://www.geology.cz/app/cisel-niky/lokalizace/show_map.php?mapa=g50zj&y=582235&x=1214348&r=1500&s=1&legselect=0 (poslední citace el. pramene 10. 1. 2011).

2 Internetová pedologická mapa: <http://www.nature.cz/publik-syst2/files08/3423.pdf> (poslední citace el. pramene 10. 1. 2011).

3 Fluvizemě jsou mladé, dvouhorizontové A-C půdy, vyvinuté výlučně z holocenních fluvialních, tj. aluvialních a proluviálních silikátových a karbonátových sedimentů (aluvia toků, náplavové kužele). Jsou to půdy v iniciálním stadiu vývoje, s půdotvorným procesem slabé tvorby a akumulace humusu, protože tento proces je, resp. v nedávné minulosti byl, narušován záplavami a aluvialní akumulací. Pro fluvizemě je typická texturní rozmanitost, různá minerální bohatost a různě vysoká hladina podzemní vody, s následným vlivem na vývoj dalšího, glejového G-horizontu. Zdroj: <http://www.agroporadenstvo.sk/rv/poda/fluvizem.htm?start> (poslední citace el. pramene 10. 1. 2011).

Obr. 11a: Břeclav – Pohansko. Hranice výzkumu na Jižním předhradí (1962–1994) před výstavbou vodního díla „Soutok Moravy a Dyje – 2. stavba“ na snímku z roku 1938.

Fig. 11a: Břeclav – Pohansko. Borderline of the excavation in the Southern Suburb (1962–1994) before the construction of the hydraulic structure “The Confluence of Morava and Dyje Rivers – 2nd Construction” in a 1938 picture.

4.1.1 Paleobotanický exkurz

Rekonstrukce vegetace údolní nivy řek Dyje a Moravy v prostoru dnešního Pohanska byla postavena na nálezích zuhelnatělých dřev a paleobotanických zbytků získaných z archeologických výzkumů v regionu a analyzovaných zpravidla E. Opravilem (2000; 2000a). Naposledy všechny dostupné informace shrnul ve své práci o zázemí sídelních aglomerací P. Dresler (2016). Přírodní prostředí blízkého okolí Pohanska bylo rekonstruováno do podoby nezaplavovaného tvrdého luhu s přítomností dřevin jako dub, jasan, habr, jilm a lípa.

Pro území *Jižního předhradí* v současnosti nedisponujeme analyzovanými paleobotanickými profily, které by nám pomohly charakterizovat ekologickou historii místa. Pro rámcové zachycení vývoje botanických činitelů, které indikují rozmach, anebo naopak útlum lidské aktivity, proto musíme využít dostupné výsledky analýz z vnitřní plochy hradiska a z blízkosti opevnění (Svobodová 1990; Macháček et al. 2007).

V průběhu výzkumu opevnění hradiska Pohansko – v řezu R18 – v jihovýchodní části valu (v roce 2006) bylo odebráno několik palynologických vzorků z profilu řezu valem, dále byly v okolí sondy udělány vrty do hloubky 8–9 m a také byl ovzorkován subfossilní horizont ve vnějším prostoru před hradbou. Čtyři vzorky byly odebrány z hlinité výplně mezi kameny hradby. Vzorkování proběhlo také na vnitřní ploše opevnění v poloze *Lesní brád*, která se nachází na tzv. písčité duně – písčném hrúdu v jihovýchodní části hradiska (Macháček et al. 2007, 297–301).

Analýza pylových zrn ukázala zajímavé výsledky a zároveň doplnila již známé poznatky publikované H. Svobodovou (1990, 171, obr. 3), která vypracovala totální pylový diagram pro Pohansko na základě vzorků odebraných na jaře a na podzim 1984 z prostoru za východní bránou a z prostoru slepého ramene řeky Dyje.

Pro období před vznikem hradiska byl zaznamenán mírný sukces lesního porostu – to může znamenat nízkou intenzitu osídlení v tomto prostoru. Ve vrstvě datované do etapy existence sídelní aglomerace

Obř. 11b: Břeclav – Pohansko. Hranice výzkumu na Jižním předhradí (1962–1994) po výstavbě vodního díla „Soutok Moravy a Dyje – 2. stavba“ na snímku po roce 2003.

Fig. 11b: Břeclav – Pohansko. Borderline of the excavation in the Southern Suburb (1962–1994) after the construction of the hydraulic structure “The Confluence of Morava and Dyje Rivers – 2nd Construction” in a picture after 2003.

Břeclav – Pohansko se naopak ukazuje úbytek dřevin (mizí pylová zrna dubu, jasanu, habru, jilmu a lípy).

Na základě vzorků ze subfosilního horizontu, kulturní vrstvy uvnitř hradiska, zahloubeného objektu O1/PH a povodňových sedimentů překrývajících destrukci opevnění se lze domnívat, že v raném středověku (v období maximálního rozkvětu lokality) došlo k výraznému odlesnění životního prostředí. Pokles frekvence výskytu pylu stromů s kvalitním dřevem je dáván do souvislosti s výstavbou opevnění, sídlištních objektů a s využíváním dřeva jako paliva, tedy obecně s rozsáhlou lidskou činností. Ve vzorcích z kulturní vrstvy i zahloubeného objektu jsou evidovány léčivky, rostliny využívané v textilnictví, hospodářské plodiny jako pšenice a žito a také s nimi související plevele. V horních částech válce odebraných sedimentů z kulturní vrstvy uvnitř hradiska byl zachycen nárůst výskytu bylin typu merlíkovitých (*Chenopodiaceae*), tedy rostlin, které se často vyskytují na rumištích, a jsou tak dávány do souvislosti s ruderalizací prostoru. Z povodňových vrstev překrývajících destrukci hradby je v pylovém profilu doložena sukcese lesa. Zda jsou tyto vrstvy post-velkomoravského stáří anebo ještě mladší, není úplně jasné (Macháček et al. 2007, 301–303; Dresler 2016, 27–28).

Výsledky paleobotanických analýz z hradiska a z prostoru těsně za valem mají význam i pro modelování osídlení jižního předhradí. Díky příznivým klimatickým podmínkám, kdy se pro střední Evropu v 9. století předpokládá velmi suché a teplé podnebí, mohli obyvatelé energicky pulzující aglomerace sestoupit do níže položených míst otevřených směrem k údolní nivě (Stupnická et al. 2006, 107–110, ryc. 7). Konec 9. století je podle klimatologických modelů počátkem vlhkého, chladnějšího období s větším množstvím srážek. Vrstvy povodňových sedimentů zaznamenaných na vnější straně valu a přítomnost mokřadní flóry v palynospektrech dává tušit, že voda možná začala být pro obyvatele Pohanska nebezpečným živlem. I toto může být jeden z důvodů, proč na přelomu 9. a 10. století zaznamenáváme zánik osídlení na jižním předhradí, které má nižší průměrnou nadmořskou výšku a navíc nebylo chráněno mohutným opevněním (Macháček et al. 2007, 308). Pro potvrzení či vyvrácení této domněnky bude zapotřebí zajistit podrobnou geologickou sondáž předhradí se zaměřením na paleobotanický výzkum.

4.2 Historie výzkumu Jižního předhradí

První zmínky, které se vztahují k funerálním památkám raného středověku v prostoru *Jižního předhradí*, patrně pochází z díla I. L. Červinky (1948, 16), v němž se píše: „*Příslušné pohřebiště ku hradišti zjištěno nedaleko v lesní školce jižně.*“ Na tomto místě uvedený autor může, ale i nemusí mít na mysli námi sledovaný areál. Je to však velmi pravděpodobné, protože jižně od hradiska se lesní školka vskutku nacházela a její plocha byla archeologicky prozkoumána.

Třináct let po vydání Červinkovy knihy vyvolala terénní aktivita lesního závodu Břeclav na *Jižním předhradí* archeologický průzkum. V roce 1960 byla na předhradí v trati nazývané *Prutník* provedena menší zjišťovací sondáž (cca 650 m²). Byly zde identifikovány porušené zásypy hrobů a sídlištních objektů. V porušené velkomoravské kulturní vrstvě byly nalezeny zlomky lidských kostí. K systémovému archeologickému výzkumu se však přikročilo až v roce 1962 (cca 1200 m²). Bylo odkryto 34 hrobů (*Vignatiová 1977–1978*).

Další etapou v exploataci prostoru jižně od hradiska se stal záchranný archeologický výzkum probíhající v letech 1975–1979 (cca 88 150 m²) (*Vignatiová 1979*). Vyžádaly si ho rozsáhlé úpravy koryta řeky Dyje a státní hranice mezi tehdejší ČSSR a Rakouskem. V rámci stavby „*Soutok Moravy a Dyje – 2. stavba*“ se v blízkosti loveckého lichtenštejnského zámečku a také raně středověkého hradiska Pohansko vybudovaly příkopy na hraniční řece Dyji, přepadová hať, odpadní kanál na této haťi a ochranná hráz.⁴

Archeologický výzkum probíhal plynule od západního okraje dotčené plochy směrem na východ, v souladu s plánem projektu a s postupem mechanické skrývky nadloží, která dosahovala v některých místech až 70 cm. Nejvíce byl mohutnou skrývkou postižen východní konec zkoumané plochy, kde byl podmáčený terén položený nejníže.

Je nutno podotknout, že na celé zkoumané ploše byly nadložní vrstvy systematicky rozrušovány

4 Technické parametry úprav toku hraniční Dyje: příkopy na hraniční Dyji mají lichoběžníkový profil, šířka dna je 30 m, sklon svahů 1 : 2, hloubka osciluje mezi 3,0–3,5 m; do výšky 1,4 m ode dna bylo provedeno břehové opevnění kamennou zaspávkou. Koryto hraniční Dyje odvede cca Q1 = 150 m³/s. Odlehčovací přepadová hať se skládá ze dvou segmentů (šířka 16 m, výška 4,1 m). Odlehčuje průtoky v Dyji nad cca Q15 = 500 m³/s a chrání rakouské území. Odpadní kanál haťe Pohansko má složený lichoběžníkový profil, kynetu širokou 2 m, oboustranné bery široké 50 m. Odvádí odlehčované průtoky do poldru. Ochranná hráz má výšku 3,5 m, šířku koruny 3,5 m a sklon svahů 1 : 2. Odděluje hraniční Dyji od poldru. Všechny průtoky nad cca Q15 = 500 m³/s se odlehčují přepadovou haťi Pohansko do poldru. Zajímavé je, že odlehčení do poldru přepadovou haťi Pohansko bylo zatím nutné využít pouze jednou, a to při povodních v roce 2006, kdy voda vtrhla i do prostorů hradiska (za technické informace děkuji vedoucímu provozu Břeclav, Povodí Moravy s. p., Ing. Ladislavu Vágnerovi – e-mail ze dne 27. 4. 2010).

antropogenní činností různého charakteru ještě před započatím budování vodohospodářské stavby – v západním úseku to bylo mechanické odlesnění, hluboká orba, která připravila areál pro založení lesní školky, a těžba písku. Ve střední části zkoumané plochy narušila nadloží existence zahrady.

V průběhu záchranného archeologického výzkumu bylo odkryto 161 hrobů – v číselné řadě JP/35 až JP/194 a JP/212. Hrob JP/212 byl definován dodatečně, při revizi a digitalizaci dokumentace z výzkumů ze 70. let 20. století. Jde o kostru dospělého jedince (pravděpodobně ženy), která byla nalezena v roce 1978 při odkrývání zahloubeného objektu č. 303 (*Vignatiová 1992*, 214, tab. 115). Hrob byl vyhlouben do zásypu již zaniklého objektu. V originální terénní dokumentaci ani v kresebných plánech tento kontext není zaznamenán ani očíslován. Existují pouze fotografie z terénu. Hrob tedy při revizi v roce 2006 dostal identifikační číslo 212 (v roce 1994 byl na *Jižním předhradí* očíslován zatím poslední zkoumaný hrob číslem 211).

Další etapa výzkumu polohy *Jižní předhradí* proběhla v letech 1991–1994, a to na malé ploše (cca 2 245 m²), která se nacházela severně od předcházejícího velkoplošného výzkumu. Odkrytá plocha se přiblížila k samotnému hradisku. Za čtyři sezony výzkumu, který měl doplnit poznatky získané v průběhu velkého záchranného archeologického výzkumu z let 1975–1979, bylo objeveno dalších deset hrobů – sedm z nich bylo odkryto již v roce 1991, jeden hrob byl objeven v roce 1992 a dva hroby byly prozkoumány v roce 1994 (*Vignatiová – Klanicová 2001*).

Číslování hrobů z posledních sezon je poněkud nestandardní. V roce 1979 byl poslední prozkoumaný hrob označen číslem 194. První hrob nové sezony výzkumů na *Jižním předhradí* v roce 1991 dostal omylem pořadové číslo 202. Chyba vznikla kuriózním způsobem. J. Vignatiová si v průběhu výzkumu v roce 1979 předepsala v terénním deníku kolonky pro popis hrobů. Předepsaná číselná řada končila číslicí 201. O dvanáct let později již bylo zapomenuto, že předepsané kolonky od čísla 195 po číslo 201 neobsahují žádné údaje a následující objevený hrob dostal pořadové číslo 202. Z uvedeného vyplývá, že hroby JP/195 až JP/201 reálně neexistují. Tato čísla již zůstala neobsazena.⁵

V letech 2007 a 2008 byla v jižní části opevnění jižního předhradí provedena geofyzikální prospekce (cca 1 050 m²). V místě nedestruktivního průzkumu pak byla založena malá sonda (85 m²). Sonda protínala

5 Z této chyby pak vyplývají nesprávné údaje v některých publikovaných odborných archeologických textech, v nichž se udává informace o počtu hrobů z *Jižního předhradí*: do roku 1979 o počtu 201 hrobů a do roku 1994 zase údaj 210 nebo dokonce 211 hrobů, např. *Vignatiová 1995a*, 111; *Vignatiová – Klanicová 2001*, 23; *Drozdová 2005*, 97. Ve skutečnosti je v této poloze doposud evidováno 205 hrobů.

nepříliš vysoký hliněný val a před ním předsunutý příkop. Při tomto výzkumu, který vedl v rámci česko-americké archeologické spolupráce dr. John P. Staeck z College of Dupage, USA, nebyly evidovány žádné hrobové celky (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, obr. 3; Staeck 2011, 121–123). V roce 2010 americká archeologická expedice provedla na západním okraji jižního předhradí další sondáž (35 m²), ale ani v tomto případě k objevu hrobů nedošlo.

Při shrnutí všech dosud uvedených informací vyplývají tato konkrétní data: celkově byla archeologicky prozkoumána plocha 92 365 m². Výzkum polohy Jižní předhradí započal v roce 1960. V letech 1975–1979 byla na předhradí vedena rozsáhlá záchranná archeologická kampaň, jedna z prvních svého druhu v tehdejším Československu.

Výzkum, i když ve skromnějších podmínkách, pokračoval v první polovině 90. let 20. století. V průběhu mnohaletého etapového archeologického výzkumu zde bylo objevených 205 hrobů se 210 jedinci, 480 různorodých sídlištních objektů,⁶ 144 různých pyrotechnologických zařízení uvnitř objektů i mimo ně, 254 kulových nebo sloupových jam a několik žlabů. Dále byla prozkoumána část hliněného násypu s předsunutým příkopem. Kromě středohradištního osídlení byly na předhradí odkryty také fragmenty časně slovanské sídelní aktivity (Vignatiová 1995, 116).

4.3 Metodika archeologického výzkumu a dokumentace

Lokalizace hrobů, sídlištních objektů ad. se prováděla během všech výzkumných sezon Jižního předhradí v základní čtvercové síti 5 × 5 m, orientované podle hlavních světových stran. V této síti je zaměřena celá sídelní aglomerace Břeclav – Pohansko. Čtvercová síť je rozparcelovaná na sektory označené velkými písmeny abecedy. Jeden sektor má rozlohu 100 × 100 základních čtverců. Čtverce v sektorech jsou číslovány od 1 do 100, a to v poledníkovém směru od severu na jih a v rovnoběžkovém směru od východu na západ (Kaloussek 1971, 7). Na Jižním předhradí měly zkoumané sektory označení C, L, N, O (plán 2).

Evidence archeologických komplexů na každé zkoumané poloze na Pohansku (také u jednotlivých řezů valem) probíhala a neustále probíhá samostatně, to znamená, že číslování sídlištních objektů, kulových/sloupových jam nebo hrobů se vede vždy od číslíce 1. Každá poloha má tedy své vlastní číselné řady, kterými

Obr. 12: Břeclav – Pohansko. Jižní předhradí. Ukázka razantní mechanické skrývky nadloží během záchranného archeologického výzkumu. Západní část velké plochy zkoumané v 70. letech 20. století se sídlištním objektem č. 69 v popředí.

Fig. 12: Břeclav – Pohansko. Southern Suburb. Demonstration of a vigorous mechanical topsoil removal during archaeological rescue research.

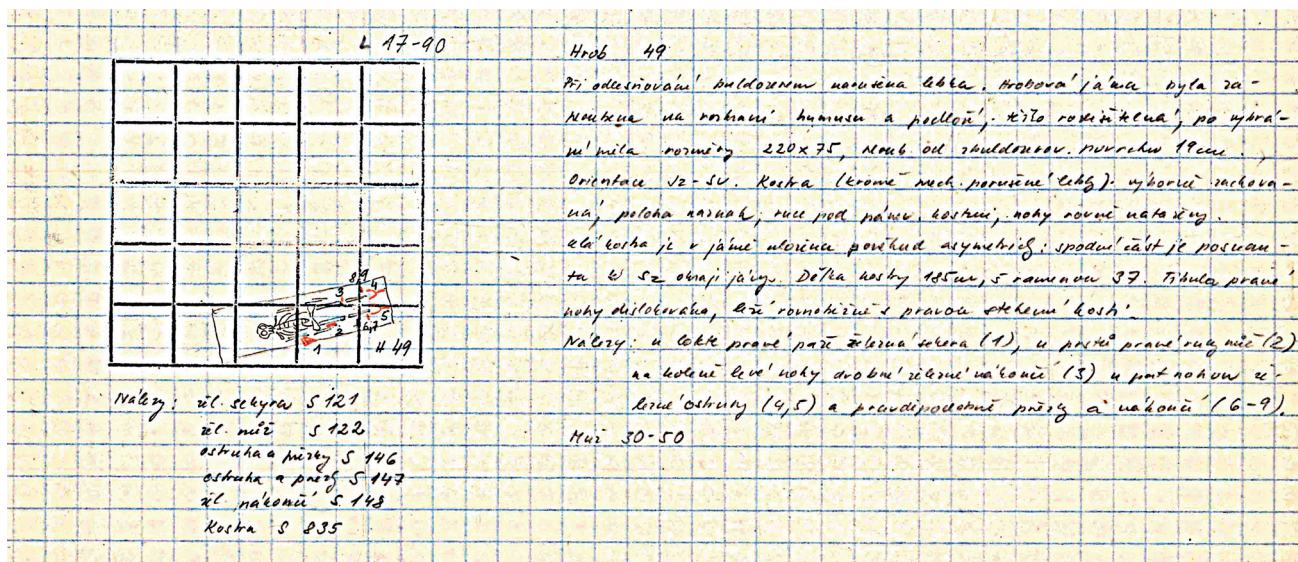
byly označeny prozkoumané objekty. Pokud je mezi jednotlivými výzkumnými sezonami v jedné poloze časový předěl, označování archeologických objektů objevených v nové sezoně pokračuje již v započaté číselné řadě.

4.3.1 Metodika archeologického výzkumu

V letech 1960 a 1962 měl výzkum záchranný charakter. Lesní závod Břeclav v poloze označované jako *Prutník* provedl odlesnění a hlubokou orbu, kterou rozrušil kulturní vrstvu a porušil několik sídlištních objektů a hrobů. Výzkum neprobíhal plošně. V narušeném prostoru byly položeny velké sondy orientované ve směrech hlavních světových stran (výjimečně také ve směru SV–JZ) (Vignatiová 1977–1978, obr. 1, 1a). Sondy byly umísťovány tam, kde byly na povrchu viditelné největší koncentrace devastovaných archeologických struktur. Hrobové jámy zapuštěné do hloubky méně než 60 cm byly vážně poničené hlubokou orbou, takže je problematická přesná klasifikace popisných kategorií jako například tvar a rozměry hrobové jámy, poloha jedince v hrobě apod. Celý prostor byl kompletně dozkoumán ve druhé polovině 70. let 20. století v rámci záchranného výzkumu vyvolaného stavbou odvodňovacího kanálu (viz výše).

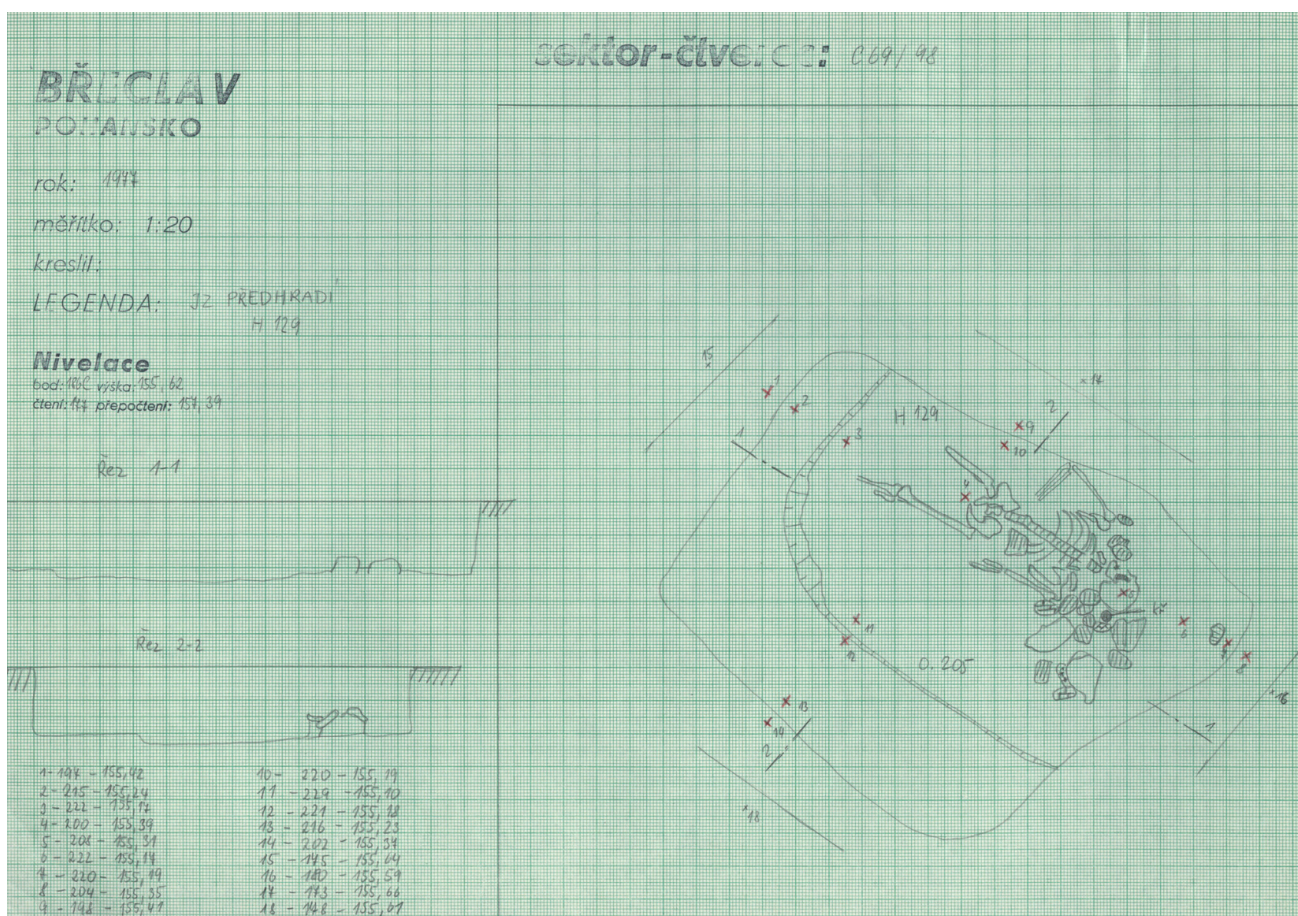
Před započítáním předstihového záchranného archeologického výzkumu bylo na některých místech zapotřebí odlesnění plochy a v celém úseku plánovaného výzkumu (900 × 100 m) byla provedena mechanická

⁶ Z počtu 436 sídlištních objektů J. Vignatiová vydělila 103 obytných zemnic a 12 povrchových obytných objektů se sníženou podlahou či sloupovou konstrukcí (Vignatiová 1992, Přehled 2–4). V 90. letech byly objeveny další dvě zemnice a jeden povrchový objekt sloupové konstrukce (†Vignatiová – Klanicová 2001).

Obr. 13: Břeclav – Pohansko. Jižní předhradí. Ukázka z terénního deníku z roku 1976 – popis hrobu JP/49.

Fig. 13: Břeclav – Pohansko. Southern Suburb. An example from the 1976 field diary – description of the grave JP/49.

Obr. 14: Břeclav – Pohansko. Jižní předhradí. Ukázka kresebné dokumentace na milimetrový papír v měřítku 1 : 20, příklad z roku 1977, deponace jedince JP/129.

Fig. 14: Břeclav – Pohansko. Southern Suburb. A 1977 example of a plan drawing on graph paper at a scale of 1 : 20, deposition of individual JP/129.

skrývka nadloží vrstvy. Mocnost odstraněné zeminy se pohybovala od 20 do 50 cm (na východním konci až 70 cm). Po skrývce následovalo ruční začišťování skrytého povrchu a zaznamenání obrysů jednotlivých objektů. Začišťování povrchu v některých úsecích muselo být provedeno vícekrát z důvodů opakovaných jarních záplav – hlavně v letech 1976 a 1977. Archeologické komplexy, které svým obrysem zacházely mimo vytyčenou a skrytou plochu stavby, nemohly být zkoumány v úplnosti z důvodu časové tísně a také kvůli skutečnosti, že podél severního a jižního okraje budoucího odvodňovacího kanálu byly deponovány velké haldy odstraněné zeminy. Výplně zachycených a začištěných objektů byly těženy ručně a obsah vytěženého materiálu byl překontrolován ve vyvážecích zařízeních, až potom byl sediment vyvezen na haldu na okraji plochy výzkumu. Objekty byly zaměřeny nivelačním přístrojem. Naměřené body byly vpisovány do kresebných plánů spolu s údajem o výšce přístroje.

Razantní mechanická skrývka nadloží však na některých místech poměrně závažně poškodila (zničila) povrchové nebo mělce založené objekty (obr. 12), což velice ztížilo vyhodnocení některých hřobových celků, a je velmi pravděpodobné, že jistý počet hrobů byl tak nenávratně zničen a ztracen. Především se to týká dětských hrobů, které často bývají zahloubeny mělčeji než hroby dospělých jedinců. V sezonách 1991–1994 byl prováděn stejný postup archeologických prací při exkavaci i zaměřování všech objevených archeologických objektů. Rozdíl byl však v tom, že skrývka nadloží již probíhala mnohem opatrněji a nebyly při ní poškozovány mělce zahloubené objekty. Objekty zasahující mimo vymezenou plochu výzkumu byly zkoumány v úplnosti.

4.3.2 Dokumentace

O sezoně z roku 1960 nemáme k dispozici podrobnější zprávy. Řádný výzkum proběhl zřejmě až v roce 1962. Bohužel, terénní dokumentace z roku 1962 (deník, plány) je v současnosti nezvěstná. Při vyhodnocování situace jsme odkázáni na černobílé fotografie, inventární knihu a článek J. Vignatiové z roku 1977–1978. Zpracování dalších výzkumných sezon se opírá o zápisky a náčrty z terénních deníků (obr. 13), které se pak v zázemí archeologické stanice přepisovaly na psacím stroji. Každý objekt či hrob byl přepsán jednotlivě. Přepis většinou obsahuje i údaje o čísle negativu a inventárních číslech nálezů z daného kontextu. Handicapem písemné dokumentace jsou nedostatečné popisy charakteru zásypů hrobů a nálezů z nich. Tento problém se podařilo (i když ne úplně) odstranit použitím záznamů o artefaktech v inventárních knihách.

Obr. 15: Břeclav – Pohansko. Jižní předhradí. Černobílá šikmá dokumentační fotografie. Bez měřítka a bez severky. Fotografie hrobů JP/174–176 z roku 1978.

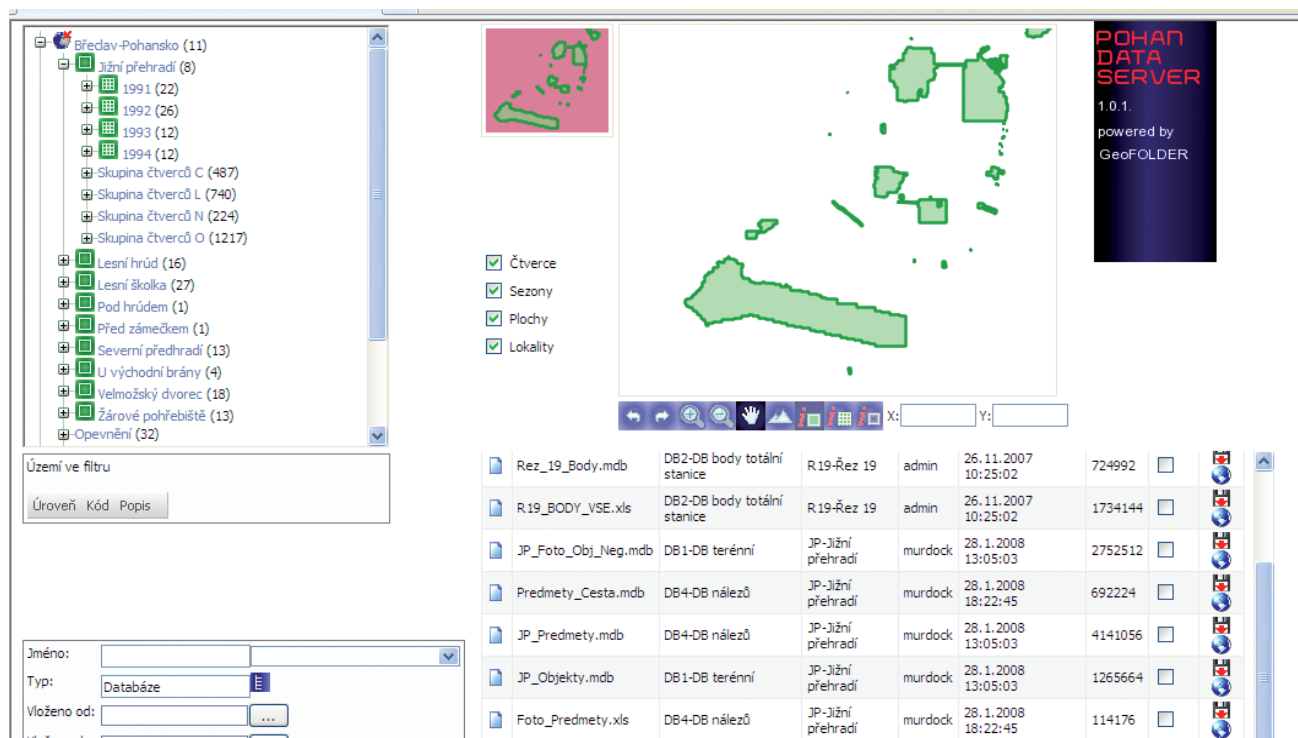
Fig. 15: Břeclav – Pohansko. Southern Suburb. Black and white oblique documentation photo. Without scale and without north marking. A 1978 photo of the graves JP/174–176.

Plány archeologických situací se zakreslovaly na milimetrový papír v měřítku 1 : 20, méně často 1 : 10 (obr. 14). Měřítko 1 : 10 se používalo hlavně při dokumentaci hřobových celků. V 90. letech 20. století již bylo standardem zakreslovat všechny hroby v podrobnějším měřítku. Bohužel, některé plány hrobů zkoumaných v 70. letech 20. století obsahují pouze kresbu výkopu hřobové jámy (např. hrob JP/164).⁷ Na některých kresebných plánech je skelet zaznamenán zjednodušeně, takže jsou viditelné rozdíly mezi plánovou dokumentací a fotografií hrobu z terénu (např. hrob JP/106). Při vyhodnocování v těchto případech pak klademe důraz na fotografickou dokumentaci. Tam, kde nešťastnou shodou okolností není možné pracovat s plány ani s fotografiemi hrobů, nám pomáhají terénní deníky, náčrty v nich a záznamy v inventárních knihách (např. hroby JP/152, 154).

Fotografická dokumentace objektů byla zaznamenávána na černobílý film (obr. 15). Snímkování bylo šikmé. Pro fotografování celkových pohledů na prozkoumanou plochu či zajímavých detailů byly používány také diafilmy. Nedostatkem fotografií je, že na nich chybí jak měřítko (trasírka), tak ukazatel severní světové strany (severka). Správné nasměrování hrobů při revizi a digitalizaci bylo prováděno na základě kresebných plánů a písemné dokumentace. Dále je nutné podotknout, že u některých hrobů se nepodařilo dohledat negativy. V tomto případě uvažujeme

⁷ Obecně – plán hřobové jámy s kostrou mohl samozřejmě existovat, v současnosti ale není k dispozici. Těto možnosti nahrává fakt, že plány s prázdnými hřobovými jámami se nacházejí hlavně mezi hroby s čísly JP/156 a JP/165.

Obr. 16: Pohan Data Server.

Fig. 16: Pohan Data Server.

o možnosti, že hroby nebyly fotografovány, protože o číslu negativu fotografie konkrétního hrobu chybí záznam ve fotodenících, týká se to např. hrobů JP/5, 6, 11, 144, 146 ad. Celkem se nepodařilo dohledat fotografie k 20 hrobům.

Archeologické artefakty z hrobů byly ještě v průběhu výzkumné sezony laboratorně ošetřeny, konzervovány, inventovány a v některých případech také kresebně a fotograficky dokumentovány. Uložené jsou v prostorách archeologické výzkumné stanice Břeclav – Pohansko a v detašovaném depozitáři na loveckém zámečku Pohansko.

V průběhu let 2004 až 2007 byly všechny dostupné informační zdroje o výzkumu polohy *Jižní předhradí* digitalizovány (Dresler – Macháček 2009, 56–57; Dresler 2008, 11–12). Původní dokumentace (terénní deníky, plány, negativy, pozitivy) byla naskenována a byla provedena vektorizace plánů. Nálezové situace byly digitalizovány z kresebných plánů. Pokud nebyl k dispozici plán, byla použita fotografie nebo obrázkové přílohy z publikovaných článků.⁸ V letech 2016 a 2017

proběhla další kontrola dokumentace, byly odstraněny chyby a plány hrobů byly redigitalizovány a zpřesněny.

Současná vektorová dokumentace polohy *Jižní předhradí* obsahuje 478 grafických prvků ve vrstvě: objekty; 205 prvků ve vrstvě: hroby; 272 grafických prvků ve vrstvě: kúlové jámy; šest prvků ve vrstvě: žlaby a 2 740 čtverců základní čtvercové sítě. Doplňkové grafické vrstvy, jako např. vnitřní kresba, vyznačení profilů apod. zahrnuje 25 300 prvků (Dresler – Macháček 2009, 57).

Na vektorové prvky jsou navázány databáze negrafických složek dokumentace. Formalizovaná deskripce movitých i nemovitých pramenů je součástí jednotného databázového systému používaného pro všechny zkoumané plochy na Pohansku. Existující artefakty získané z hrobů a také i všechny nálezy (kromě keramiky) ze sídlištních objektů a z kulturní vrstvy byly vyfotografovány digitálním fotoaparátem, fotografie byly opatřeny měřítkem. Vyplněné databáze spolu s fotodokumentací předmětů, plány a ostatními součástmi dokumentace výzkumů jsou soustředěny a neustále aktualizovány na datovém serveru POHAN DATA SERVER, který byl do činnosti uveden v roce 2006 (obr. 16) (Dresler – Kučera at al. 2008). Datový server není veřejný, slouží pro potřeby členů výzkumného týmu participujících na zpracování prameného fondu lokality Břeclav – Pohansko.

⁸ Protože kresebná dokumentace sezony 1960 a 1962 je patrně ztracená, plány hrobů byly vektorizovány z fotografií a z obrázků publikovaných J. Vignatiovou v článku z roku 1977–1978 (hroby JP/1–34). U některých hrobů z kampaně 1975–1979 je evidentní rozdíl mezi fotografií hrobu a jeho plánem. Tento nesoulad byl zřejmě způsoben tím, že kresebná dokumentace vy-preparovaných koster (z časových důvodů?) byla ponechána až na druhý den a během noci byly tyto skelety zničeny divou zvěří. Plány tak zachycují stav po jejich zničení, např. hroby JP/35–37.